

УДК 343.9

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ГРОМАДСЬКИМИ ФОРМУВАННЯМИ В РЕСПУБЛІЦІ БІЛОРУСЬ

М. Г. КОЛОДЯЖНИЙ,

*канд. юрид. наук, ст. наук. співроб., ст. наук. співроб. НДІ
вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса
НАПрН України, асистент кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків*

Розглянуто сучасні форми громадського впливу на злочинність у Республіці Білорусь на підставі узагальнення її тенденцій, а також правове забезпечення діяльності громадськості.

Ключові слова: запобігання злочинності, протидія злочинності, громадськість, громадські формування, громадський вплив на злочинність, Республіка Білорусь.

Пропонована стаття є продовженням циклу наукових публікацій, присвячених узагальненню сучасного досвіду різних країн світу щодо громадського впливу на злочинність [1]. Виходячи з того, що в науковій літературі переважають роботи, які стосуються передової практики залучення приватного сектора переважно у західних державах (США, Велика Британія, країни-члени ЄС), залишились малодослідженими країни пострадянського простору. Зокрема, бракує кримінологічно значущої інформації про досвід роботи недержавних об'єднань правоохоронної спрямованості в Республіці Білорусь (далі – Білорусь).

Ця країна становить значний науковий інтерес з огляду на декілька обставин: 1) вона знаходиться в певній політичній ізоляції з боку західного світу; 2) є активним учасником новостворених економічних інституцій на кшталт Митного союзу та **Євразійського економічного союзу**; 3) вирізняється невисокими показниками розвитку демократичних інститутів та ін.

Метою статті є узагальнення сучасної діяльності громадських формувань щодо запобігання злочинності у Білорусі на підставі аналізу стану її

злочинності.

Дослідимо сучасний досвід участі громадськості у запобіганні та протидії злочинності у Білорусі з урахуванням рівня та динаміки злочинності й її найбільш поширених проявів. Для цього звернемося до офіційної статистичної інформації, що узагальнюється Національним статистичним комітетом Республіки Білорусь (див. табл. 1).

Таблиця 1

Дані стану злочинності у Білорусі протягом 2009 – 2013 рр. [2]

Роки	2009	2010	2011	2012	2013
Зареєстровано злочинів					
Усього злочинів	151 293	140 920	132 052	102 127	96 676
Убивства й замах	571	486	404	385	410
Умисне тяжке тілесне ушкодження	1 539	1 381	1 216	1 055	1 005
Зґвалтування та замах	218	143	119	96	140
Крадіжка	82 340	73 590	73 598	56 378	46 356
Грабїж	5 045	4 170	3 252	2 367	2 459
Розбїй	677	565	389	289	311
Шахрайство	4 835	4 596	3 901	2 617	3 364
Хуліганство	5 137	4 728	3 643	1 748	2 153
Хабарництво	1 136	1 323	1 322	933	1 319
Злочини, пов'язані із наркотиками	4 465	4 655	4 532	4 230	5 037
Виявлено осіб, які вчинили злочини (тис.)	73,3	74,1	66,3	53,0	49,8

Показники офіційної статистичної звітності показують, що, за окремими виключеннями, злочинність у Білорусі протягом 2009 – 2013 рр. має стійку тенденцію до скорочення. Так, загальний її рівень за вказаний період знизився на 36,1 %. Вагомий показник скорочення спостерігається у групі як насильницьких, так і корисливих кримінальних посягань. Зокрема, вбивств та замахів на них поменшало аж на третину (-28,2 %), умисних тяжких тілесних ушкоджень – понад третини (-34,7 %). Схожа тенденція простежується у зґвалтуваннях та замах на них (-35,8 %). Скорочення крадіжок становить за означений часовий проміжок майже половину (-43,7 %), шахрайств – третину (-30,4 %). Група корисливих насильницьких злочинів також зазнала суттєвого зниження: грабежі (-51,3 %), розбої (-54,1 %). Вагомий показник скорочення

зазнало хуліганство, яке поменшало з 2009 р. по 2013 р. аж на 58,1 %. Є злочини, де спостерігаються протилежні тенденції, тобто рівень яких, навпаки, збільшився: хабарництво (+16,1 %), злочини, пов'язані із наркотиками (+12,8 %). Що стосується осіб, які виявляються за вчинення різних кримінальних посягань, то даний показник також тяжіє до зменшення (-32,1 %) [2].

Відповіді на питання про причини стрімкого скорочення злочинності в даній країні допоможуть показники соціально-економічного стану білоруського суспільства. Для кримінологів вказана обставина дуже важлива, бо положення про зв'язок, наприклад, безробіття із рівнем злочинності є майже аксіоматичним (підвищення рівня безробіття на 3-4 % призводить до підвищення злочинності на 1 %).

Аналіз офіційної інформації, яка надана Національним статистичним комітетом Республіки Білорусь, свідчить про тенденції, що намітились в білоруській економіці та суспільстві в 2009 – 2013 рр., а саме:

а) обсяг іноземних інвестицій, спрямованих в реальних сектор економіки (2009 р. – 9,3 млрд дол. США, 2013 р. – 15 млрд дол. США);

б) коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами (2009 р. – 2,7 %, 2013 р. – 19,3 %);

в) коефіцієнт забезпеченості фінансових зобов'язань активами (2009 р. – 32,3 %, 2013 р. – 38,3 %);

г) обсяг зовнішньої торгівлі білоруськими товарами (2009 р. – 50 млрд дол. США, 2013 р. – 80,2 млрд дол. США);

д) кількість безробітних, які знаходяться на офіційному обліку у службі зайнятості (2009 р. – 40,3 тис., 2013 р. – 20,9 тис.);

е) рівень зареєстрованого безробіття (у відсотках від економічно активного населення): 2009 р. – 0,9 %, 2013 р. – 0,5 %;

є) обсяг ВВП на душу населення (2009 р. – 14,5 тис. руб., 2013 р. – 67,3 тис. руб.) [2].

Як бачимо, стан економіки Білорусі має прямо пропорційну

кримінологічну залежність із рівнем злочинності в даній державі. За основними макроекономічними показниками можна констатувати відносну стабільність білоруської економіки, що, звичайно, впливає на зменшення криміногенності в цій країні.

Розглянемо сучасні форми участі громадськості у запобіганні злочинності в країні. Правовою основою діяльності різних громадських формувань правоохоронної спрямованості є Закон Республіки Білорусь «Про участь громадян в охороні правопорядку» від 26.06.2003 р. Закон передбачає такі організаційно-правові форми участі громадян в охороні правопорядку:

1) індивідуальна участь (повідомлення органам кримінального переслідування про факти злочинів, що готуються, вчиняються чи які вчинені; інформування про причини та умови, які зумовлюють вчинення злочинів; сприяння правоохоронним органам у профілактиці чи припиненні правопорушень; пропаганда правових знань, що сприяє запобіганню злочинам) (ст. 7);

2) позаштатне співробітництво із правоохоронними органами;

3) участь в об'єднаннях громадян, що сприяють правоохоронним органам в охороні правопорядку (створення без статуту самодіяльних груп з охорони правопорядку за місцем проживання чи знаходження своєї власності) (ст. 9);

4) членство у добровільних дружинах (охорона громадського порядку, життя й здоров'я громадян та їх власності; профілактика та припинення правопорушень; забезпечення безпеки дорожнього руху; охорона громадського порядку у випадках надзвичайних подій; навчання громадян основам безпечної поведінки у громадських місцях й забезпечення безпеки житла, навчання прийомам самозахисту; заходи з охорони державного кордону) (ст. 12) [3].

У даному нормативно-правовому акті найбільше уваги приділено саме роботі та правовому статусу добровільних дружин. Для цього виділено цілу гл. 3. На нашу думку, таке законодавче оформлення видів діяльності громадськості у запобіганні злочинності з акцентуванням на визначених напрямках роботи певним чином впливає на реальну практику реалізації даної

запобіжної стратегії.

Як показує сучасний стан залучення громадян до протидії злочинності, у Білорусі найбільш поширеною є саме робота добровільних дружин у різних її проявах. На даний час форми їх роботи та взаємодії з правоохоронними структурами мало чим відрізняються від їх радянських аналогів. Держава намагається максимально розширити географію діяльності дружинників та залучити до їх лав якомога більше членів. Добровільні дружини формуються за територіально-виробничим принципом. Вони створюються за рішенням органів місцевого самоврядування чи керівництва певних підприємств, вищих навчальних закладів.

На даний час у Білорусі нараховується понад 4 тис. сформованих і зареєстрованих добровільних дружин загальною чисельністю близько 45 тис. осіб [4]. З них близько 1,4 тис. дружин чисельністю 15 тис. членів функціонують і охороняють громадський порядок у сільській місцевості [5]. Як правило, дружинники виконують покладені на них правоохоронні функції у неробочий час, у вихідні та святкові дні. Патрулювання здійснюється групами з 3-4 осіб разом із співробітником патрульно-постової служби органів внутрішніх справ. Маршрут патрулю проходить здебільшого через найбільш криміногенні місця конкретних населених пунктів. Посилення роботи патрулів здійснюється переважно у святкові дні чи дні, коли відбуваються культурно-масові та спортивні заходи.

Найбільш чисельними та поширеними дружини є у м. Гомель. Лише в одному Залізничному районі цього міста працює понад 300 дружинників. Подібне правоохоронне формування кількістю 122 особи знаходиться на підприємстві «ГЗЛиН», яке входить до структури «Гомсельмаша». За демографічною структурою близько 40 % членів добровільних дружин складають жінки [6]. Саме жінки часто виконують функції понятих, нерідко їх просять заспокоїти буйних порушників громадського порядку, які знаходяться у стані алкогольного сп'яніння. Чоловіки-дружинники ж займаються затриманням порушників, доправленням їх до відділків міліції.

Одна з найбільших дружин даної країни знаходиться на Білоруській залізниці. Зараз тут нараховується 90 добровільних правоохоронних об'єднань кількістю 1 тис. осіб. Вони діють у багатьох білоруських містах. Таким дружинникам надається право перевіряти документи, затримувати правопорушників, брати участь в обшуках особистих речей та автомобілів, припиняти злочини тощо. У дружинників Білорусі залишився всім відомий із радянських часів знак – червона пов'язка дружинника, яка відрізняє його від решти громадян та правоохоронців. На цьому підприємстві керівництво намагається матеріально зацікавити працівників для участі у роботі дружин. Для цього до основної заробітної плати нараховується десятивідсоткова премія із розрахунку одного часу патрулювання [7].

Достатньо поширеною в даній країні є практика проведення конкурсів на звання «Найкраща добровільна дружина» і «Найкращий дружинник». Подібні заходи відбуваються у багатьох районах міст. Такі конкурси запроваджуються з метою:

- пропаганди діяльності добровільних дружин й активізації роботи із залучення громадськості до участі в охороні правопорядку;
- вдосконалення знань й навичок членів дружин, необхідних для забезпечення громадського порядку;
- сприяння зниженню криміногенної обстановки;
- підвищення ефективності роботи із духовного, морального та правового виховання громадян;
- узагальнення й поширення досвіду найкращих добровільних дружин;
- виявлення найбільш підготовлених членів таких формувань для створення із них резерву для служби в органах внутрішніх справ.

16.04.2014 р. у Білорусі набув чинності Закон «Про основи діяльності із профілактики правопорушень». Відповідно до його вимог передбачається створення громадських пунктів охорони порядку (далі – ГПОП), які існували в Радянському Союзі. Самим керівництвом МВС Білорусі визнається, що за модель взято організацію таких пунктів за прикладом Росії [8]. Але станом на

серпень 2014 р. створення ГПОП в даній державі ускладнюється через низку економічних, організаційних та ідеологічних причин: а) нестача фінансових можливостей для створення пунктів та виділення необхідних приміщень; б) незрозумілість відповідальними особами створення ГПОП у короткі терміни; в) неприйняття деякими представниками громадськості та правоохоронних структур необхідності повернення до старого радянського досвіду роботи таких пунктів, які мали низькі показники профілактичної діяльності, а іноді навіть були джерелом розпусти та аморальності.

Починаючи із 2002 р., у Білорусі проводиться Єдиний День профілактики. Він спрямований на удосконалення профілактики злочинів та зниження рівня криміногенності у державі. Враховуючи, що багато заходів у межах даного Дня реалізуються у громадських місцях, до їх здійснення активно залучаються представники добровільних дружин. Єдиний День профілактики проводиться у чотири етапи [9]. Вони охоплюють різні за характером та спрямованістю заходи, адресовані різним контингентам громадян. Особлива увага приділяється особам, які знаходяться під адміністративним наглядом; громадянам, які мають не зняту чи не погашену судимість; неповнолітнім із неблагополучних сімей та ін.

У республіці здійснюються спроби запровадження найкращих зразків профілактики злочинності на кшталт проектів «Neighborhood Watch» (Сусідське спостереження), які широко поширені у США та Великій Британії. Так, беручи до уваги, що близько третини населення країни є особами похилого віку, Уряд Білорусі намагається реалізувати комплекс профілактичних заходів віктимологічного характеру в межах акції «Безпечне сусідство». Наприклад, у 2013 р. майже 8,5 тис. осіб похилого віку стали жертвами різних злочинів: з них 91 особа стала жертвою умисного убивства, 6,3 тис. осіб – крадіжки та ін. На долю цієї категорії потерпілих приходиться 12,1 % від усієї кількості жертв у 2013 р. Тому з 27 січня по 9 лютого 2014 р. була проведена акція «Безпечне сусідство» [10]. Вона була спрямована на: а) роз'яснення особам похилого віку норм чинного білоруського кримінального та кримінально-процесуального

законодавства; б) інформування про телефони та адресу найближчого відділу міліції; в) надання відомостей про прості правила обережності при спілкуванні із невідомими громадянами тощо.

Отже, як показує сучасний стан громадського впливу на злочинність у Білорусі, в цій країні мало що змінилось з радянських часів в основних підходах до організації профілактики злочинності. На відміну, наприклад, від Російської Федерації, в ній фінансові можливості для розширення існуючих форм участі громадських формувань у запобіганні злочинності є значно обмеженішими. Чесно кажучи, узагальнення правоохоронної практики вказує на застарілість самої ідеології протидії злочинності. Вона у Білорусі не відповідає тенденціям, які намітились останнім часом не лише у світі, але й у країнах СНД. Головним орієнтиром для впровадження нових форм громадського впливу на злочинність в даній державі є досвід не провідних країн, які мають вагомі здобутки у сфері запобігання злочинності (США, Велика Британія, ФРН, Франція, Японія). Здебільшого запозичується, а іноді навіть прямо копіюється, практика Росії.

Список літератури:

1. *Голіна В. В.* Нові підходи до запобігання злочинності в Україні / В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2012. – Вип. 24. – С. 48–56; *Колодяжний М. Г.* Участь громадськості у програмах запобігання злочинності в США [Електронний ресурс] / М. Г. Колодяжний // Теорія і практика правознавства. – 2013. – № 1. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tipp_2013_1_30.pdf. – Загол. з екрана; *Колодяжний М. Г.* Міжнародний вимір нормативного забезпечення участі громадськості у запобіганні злочинності / М. Г. Колодяжний // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2014. – Вип. 27. – С. 110–120; *Колодяжний М. Г.* Досвід Великої Британії у використанні громадськості щодо запобігання злочинності [Електронний ресурс] / М. Г. Колодяжний // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 317–323. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_53.pdf. – Загол. з екрана; *Колодяжний М. Г.* Сучасна концепція запобігання злочинності в Європейському Союзі [Електронний ресурс] / М. Г. Колодяжний // Форум права. – 2013. – № 4. – С. 168–173. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_4_30.pdf. – Загол. з екрана; *Колодяжний М. Г.* Загальні підходи до запобігання злочинності в Італії [Електронний ресурс] / М. Г. Колодяжний // Теорія і практика правознавства. – 2013. – № 2. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tipp_2013_2_75.pdf. – Загол. з екрана.
2. Национальный статистический комитет Республики Беларусь [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/otrasli-statistiki/naselenie/pravonarusheniya/godovye-dannye_7/prestupnost-v-respublike-belarus/. – Загл. с экрана.
3. Об участии граждан в охране правопорядка : Закон Республики Беларусь от

26.06.2003 г. № 214-3 [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.tammbu.narod.ru/belarus-zakon/zakon_214-2003.htm. – Загл. с экрана.

4. Добровольные помощники стражей правопорядка [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mnpz.by/index.php?kp=press&lang=ru&newsid=679&action=shownews>. – Загл. с экрана.

5. В Беларуси помощь милиции оказывают 3662 добровольные дружины [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://news.tut.by/society/66772.html>. – Загл. с экрана.

6. *Старовойтов Р.* Их оружие – равнодушие! Или кто он, современный дружинник? [Электронный ресурс] / Р. Старовойтов. – Режим доступа : http://www.uvd.gomel.by/news_more/news3898.html. – Загл. с экрана.

7. *Анискина Е.* Новая жизнь старых дружин / Е. Анискина // Советская Белоруссия. – 2012. – 23 марта. – С. 4.

8. Общественный пункт охраны порядка – не только рабочее место участкового инспектора милиции [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://mvd.gov.by/ru/main.aspx?guid=13871>. – Загл. с экрана.

9. О едином дне профилактики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://mvd.gov.by/ru/main.aspx?guid=13981>. – Загл. с экрана.

10. *Стригалёв А.* От «Безопасного соседства» ждут результатов [Электронный ресурс] / А. Стригалёв. – Режим доступа : <http://mvd.gov.by/ru/main.aspx?guid=1641>. – Загл. с экрана.

Колодяжный М. Г. Предупреждение преступности общественными формированиями в Республике Беларусь.

Статья посвящена изучению современных форм общественного воздействия на преступность в Республике Беларусь на основе обобщения ее тенденций, а также правового обеспечения деятельности общественности.

Ключевые слова: предупреждение преступности, противодействие преступности, общественность, общественные формирования, общественное воздействие на преступность, Республика Беларусь.

Kolodyazhny M. G. Crime prevention by public units in the Republic of Belarus.

The article is devoted to the study of modern forms of social influence on crime in the Republic of Belarus on the basis of generalizations of its trends and legal providing.

Key words: crime prevention, counteraction criminality, public, public units, public influence on crime, the Republic of Belarus.